

Ole-Magne Nøttveit

Slirene fra middelalderen – *Et kjønnsløst forskningstema?*

Ettersom kjønn er et grunnleggende samfunnsstrukturerende prinsipp, kan et kjønnsperspektiv bidra til større refleksjon i analysen av et arkeologisk materiale. Denne artikkelen tar for seg noen aspekter knyttet til en spesiell gjenstandskategori – det middelalderske slirematerialet – hvor kjønn spiller en viktigere rolle enn man i utgangspunktet kanskje ville anta, på to separate nivå i forskningen. I artikkelens første del skal jeg se om det er sider ved slirene som åpner for økt forståelse av et arkeologisk materiale gjennom et kjønnsperspektiv. Deretter danner tidligere forskning rundt denne materialgruppen utgangspunkt for en kort refleksjon omkring hvorvidt kvinnelige og mannlige arkeologer velger å forske på forskjellige emner og gjenstandsgrupper, uavhengig av mer eksplisitt formulerte problemer i forhold til kjønn. Artikkelens andre del stiller altså spørsmål om kjønn i forhold til dagens forskersamfunn.

Slirer som arkeologisk gjenstandsgruppe er viet mindre oppmerksomhet enn gjenstandene de inneholdt; kniver, dolker og sverd. I middelalderen ble slirer tilvirket av en rekke forskjellige materialer, som tre, metall, horn, never, lær eller tekstiler, gjerne flere i kombinasjon. Ordet slire stammer fra norrønt *slidr* (*f.*): ”langt og smalt trestykke til dækning eller forbindelse, tverrtræ” (Falk & Torp 1991:764). I betydningen kniv- eller sverdslire opptrer det i flertallsform i de skriftlige middelalderkilder – *slidr* (*n. pl.*), *slidrar* (*f. pl.*) – og viser til slirens to lange trestykker som beskyttet sverd- eller knivbladet (Fritzner 1973(III):430). ”Slirene” var holdt sammen av en *umgerð* (*f.*), gjerne av et mer fleksibelt materiale som lær eller tekstil (Liestøl KLNK XVII:518). Et annet navn for slire – skjede – har en lignende etymologi; også gammelnorsk *skeiðir* (*n. pl.*) viser til de to trestykkene, og har sine paralleller i angelsaksisk *scēap* (eng. *sheath*), oldsaksisk *skēthia* (hollandsk *scheede*, *schee*) og oldhøytysk *sceida* (tysk *Scheide*) (Falk & Torp 1991:712).

Slirer forekommer ofte ved utgravninger i bykontekster, særlig i middelalderlag med gode bevaringsforhold for organisk materiale. Det er da også sliremateriale av lær som er vanligst. Deler av metall – noen ganger av horn – som doppsko og andre former for beslag, forekommer også. Rester av treskinnene er imidlertid svært sjeldent bevart. Som lærmateriale stilles slirene likevel i skyggen av den store mengden fottøy. Generelt er inntrykket at 9/10 deler av utgravet lær fra middelalderen stammer fra skomateriale og skoproduksjon (eks Groenman-van Waateringe 1988a:124; Schnack 1998:9; Harjula 2005:9). Den nest største funngruppen – slirene – utgjør dermed ikke mange prosent.

Figur 1. Knivslire av lær fra ku, funnet på Bryggen i Bergen. Sliren har pautet og gravert dekor med dragemotiv, og er funnet i redeponerte masser i tilknytning til periode 6.1 som er første byggefase etter brann IV som dateres til 1332. BRM 0/9075.

Forskning omkring det middelalderske slirematerialet går tilbake til før andre verdenskrig. Fremstillingene har tradisjonelt vært deskriptive, og problemstillingene gjerne knyttet til spørsmål omkring dekor, praktisk fremstilling med sømtyper, lærtyper etc, i noen grad import/eksport, og i liten grad koblet til brukerne. Et kjønnsperspektiv har så langt ikke vært anvendt på sliremateriale, selv om Oddlaug Marstein var inne på tanken at kanskje "... de fine små knivene var kvinnekni-ver eller kjærestegaver?" da hun behandlet slirematerialet fra Folkebibliotekstomten i Trondheim, og enkelte forfattere konstaterer at begge kjønn nødvendigvis har brukt kniver (Marstein 1989:97; Schnack 1998:18; Harjula 2005:18). En androsentrisk forståelse kan synes å ligge underforstått ved slirene som gjenstandsgruppe, og skjuler dermed allerede i utgangspunktet hvorvidt materialet er egnet for et kjønnsperspektiv, for ikke å si et kvinneperspektiv. Ved å flytte blikket over på etnografiske og skriftlige kilder vil imidlertid dette bildet endres.

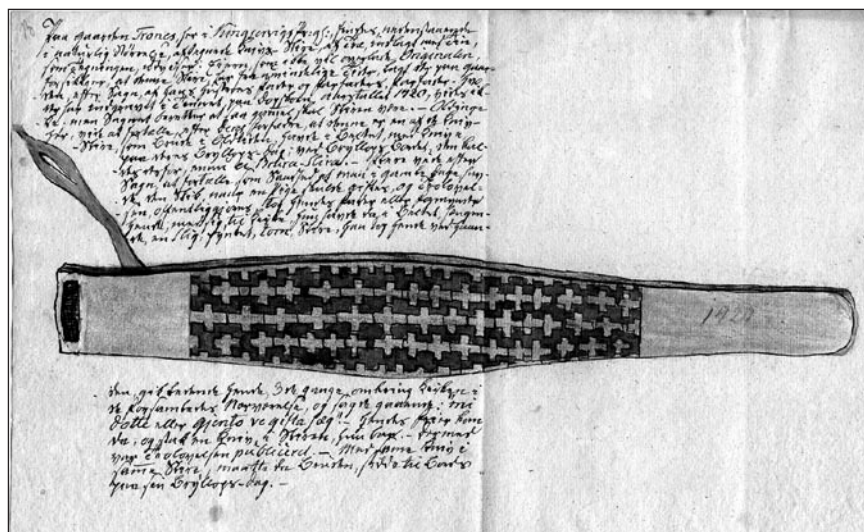
Brudeslirer og freudianske drømmer i middelalderen

Niels Hertzberg (1759-1841) var prest i Kinsarvik sogn i Hardanger fra 1803-1841. Som aktet sogneprest, prost og folkeopplyser dyrket han mange vitenskapelige interesser, deriblant lokalhistorie. I sine nedtegnelser fra 1820-årene kan han fortelle om en såkalt brudeslire fra gården Trones i Hardanger:

"Paa Gaarden Trones, her i Kingservigs Pr:gj:, findes, neden staaende i naturlig Størrelse, af tegnede Kniv-Slire, af Træ, indlagt med Tin, som Tegningen, udviser. Eierens, som ikke vil overlade Originalen, forsikrer, at denne Slire, har fra umindelige Tider, lagt der paa gaarden, efter Sagn, af hans hustrues fader og forfaders forfader. Hvo der har indgravet i Tinnet paa Dopskoen aastallet 1420, vides ikke; men Sagnet beretter at saa gammel skal Sliren være. – Oldinge her, vide at fortælle, efter Deres forfædre, at denne er en af de Kniv-Slire, som Brude i Oldtiden, havde i Beltet, med Kniv i paa deres Bryllups-Dag; ved Bryllups Bordet, den kal-

-des derfor, ennu ei Bruna-Slira. – Flere vide efter
Sagn, at fortælle, som Sandhed at man i gamle Dage, hav-
de den Skik, naar en Pige skulde giftes, og Trolovel-
-sen, offentliggjøres tog Hendes fader eller formynder
Hende, med sig, til Kirke, Hun havde da i Beltet, hängen-
de, en slig, pyntet, tom, Slire, Han tog Hende ved Haan-
-den, gik ledende Hende 3de gange omkring Kirken i
de forsamledes Nærverelse, og sagde gaaende: ”mi
dotte eller gjento ve gifta sæg”. – Hendes frier kom
da, og stak en Kniv i Sliren, hun bar. – Dermed
var Trolovelsen publiceret. – Med same Kniv i
samme Slire, maatte da Bruden, sidde til Bords
paa sin Bryllops-dag. – ”

(Hertzberg 1824: UBB ms. 188a, se også Breivik 1988:25; Haukenæs 1891:438 f og Hodne 2002:97 f)

Figur 2. Niels Hertzbergs tegning av sliren fra Trones, Hardanger, med beretning om skikken med brudeslirer. UBB ms. 188a.

Kniv og slire er to deler av samme redskap, et knivstell. I dette eksempelet får slire og kniv en symbolsk funksjon som representanter for kvinne og mann. Når kniven er på plass i sliren fremstår knivstellet som helt, og markerer at det forlovede paret nå kan regnes som en enhet i bondesamfunnet. Lignende skikker kjennes omtalt fra andre steder i Hardanger, foruten Sunnmøre, Jølster og Lista, men også fra Sverige og fra finsk område (Breivik 1988:25; Hodne 2002:97 f). Det ble sagt om ugifte kvinner at de ikke fikk kniv i sliren, eller at de måtte gå med tom slire. Folkloristen Ørnulf Hodne stiller seg spørrende til om slike frierier virkelig fant

sted, men med henvisning til skildringen fra Hardanger mener han at de kan bunne i en eldre skikk der slire og kniv ble brukt for å kunngjøre inngåtte forlovelser for kirkeallmuen (Hodne 2002:97). Årstallet 1420 er trolig en senere tilføyelse på sliren fra Trones. Knivkjenneren Thomas Breivik mener at også sliren er av yngre dato, men av middelaldersk form (Breivik 1988:25).

”Kniv” var et uttrykk for mannens kjønnsorgan både i gammelnorsk og eldre dansk (Falk & Torp 1991:391). Denne forståelsen av begrepsparet kniv/slire var nok ikke enestående for skandinavisk middelalder. ”Jeg er sliren, du er sverdet” sier jomfruen til en ung mann i et tysk manuskript, *Der Kurz Hannentanz*, fra 1400-tallet (Jones 2004:258). Den samme symbolikken opptrer i et annet 1400-talls eksempel, romansen *Partonope of Blois* (*ibid*). Her omtales en sjalu ektemann som innbiller seg at konen er utro med naboen. Dette kommer også til uttrykk i drømmene hans:

*”He thogte he sawe hys neygbore drawe owte his swerde,
And fulle hys scawbarte [sverdslire] he thogte that he pyssed
“...In my scawbarte, he hathe don the dede.””*

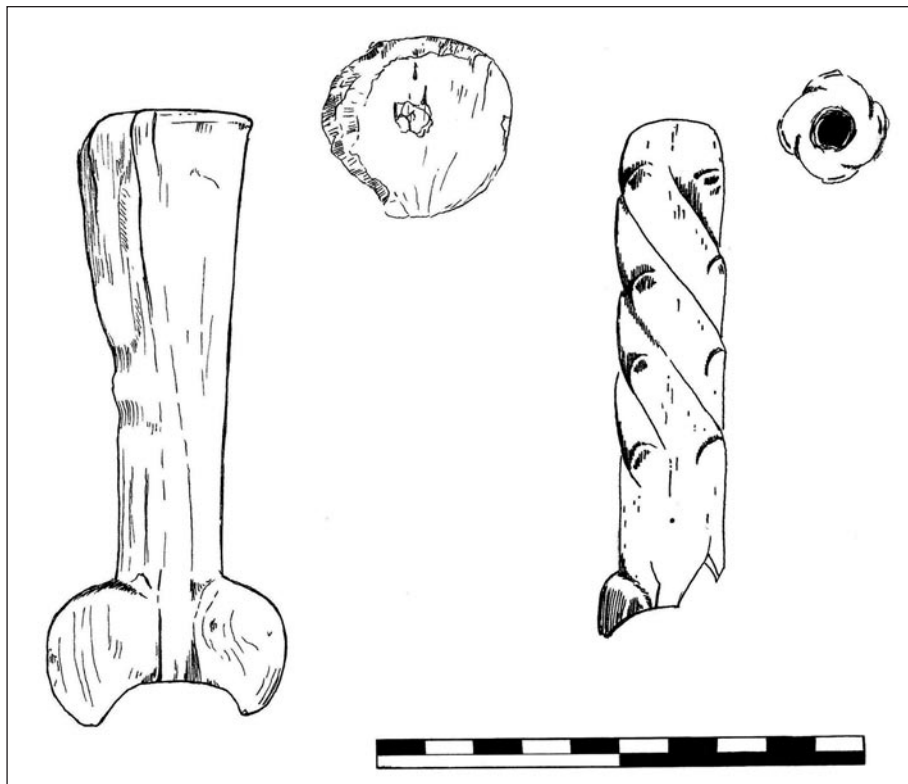
(British Museum MS. 35,288 linje1772-1773 og 1783, i Bødtker 1912:49.)

Etter å ha drømt at naboen pisser i hans slire, er ektemannen overbevist i sine mistanker. Denne episoden er utelatt fra den norrøne versjonen, *Partalopi Saga*, og den senere danske *Persenober* og *Konstantianobis* (Olrik 1925; Nyborg 2005). Motivet kjennes imidlertid også i sagatradisjonen. Fortellingen om Gudrun og Kjartan som ikke får hverandre er sentral i *Soga om laksdølane*. Kjartans sverd blir stjålet – trolig står Gudrun bak – og gjenfunnet uten slire, hvorpå sagaen forteller at ”...etter dette brydde Kjartan seg jamt mindre om sverdet enn før.” (Fidjestøl 1968:126). Nina Dolen tolker dette som Gudruns hevn og symbolske markering av at hun og Kjartan nå er atskilt (Dolen 2004:19).

Det falliske aspektet i ordparet kniv/slire kommer tydeligst til uttrykk i utformingen av nyredolkene som opptrer i det arkeologiske materialet fra slutten av 1200-tallet, etter hvert over hele Europa. Dolkens skaft er falloformet. Termen nyredolk er en eufemisme fra viktorianske våpenforskere, som trolig fant de middelalderske navnene *ballock dagger* og *daguer à couillettes* upassende (Blair 1962:13). Fra samtidige avbildninger vet vi at kniver og dolker gjerne ble båret hengende fremfor skrittet i middelalderen, særlig ser dette ut til å ha vært vanlig med nyredolken. Fallosmotivet ved denne bæremåten blir desto mer fremtredende etter den markante endringen i klesstil mot midten av 1300-tallet. Manns- og kvinneedrakt ble nå tydelig forskjellige, og kroppsfokusert på måter som vakte sterke protester fra kirkelig og annet hold. For mannens del ble vamsen markert kortere, over tetsittende hoser (Boucher 1987:191, 194 f; Fentz 1999).

Det arkeologiske materialet viser tydelig, med støtte fra andre kilder, at nyredolken var den klart foretrukne dolkform i Skandinavia, mens den ble én av de mange på kontinentet. I Gulatingsloven og sagaene presenteres et mannsbilde hvor mandighet og ære er sterkt knyttet til mannlig seksualitet. Mannens ære ble trukket i tvil ved antydninger om kvinnelighet og homoseksualitet (Meulengracht Sørensen 1980:22; Solli 1999:396 ff). Denne formen for

såkalt nid kunne til og med resultere i full bot, fredløshet og lovlig drap i tidlig middelalder i følge Gulatingsloven, og med Landsloven av 1274 antagelig i full bot (G 138, 196; L IV 23). Dette var en samfunnssituasjon hvor det altså var viktig å markere sin maskuline identitet. Som et iøynefallende fallossymbol ville dermed nyredolken understreke dette aspektet, og her ligger kanskje noe av forklaringen på hvorfor denne dolktypen ble så populær i Skandinavia (Nøttveit *in press*).

Figur 3. To grep fra nyredolker funnet i Bergen. Grepet til venstre er datert 1248-1332 (BRM 83/1722), mens den andre typen var i bruk ca 1450-1500 (B 7377b) (Nøttveit 2000).

Eksempelene viser at folk i eldre tider hadde et bevisst forhold til at slire og kniv/dolk/sverd var kjønnsladete gjenstander. Ved vitenskapeliggjøringen av menneskekroppen i renessansen fikk den latinske termen for slire, *vagina*, sin medisinske betydning, men er også kjent fra middelalderen som mer humoristisk omskriving (Onions 1966:967; Bjorvand & Lindeman 2000:799). Det er vel heller få som tenker over opprinnelsen for ordet i dag, selv om sammenhengen falt naturlig den gang. Dette kjønnsaspektet er ikke tidligere satt i sammenheng med slirene som arkeologiske objekter. Bildet som dannes i forhold til mann- og kvinneroller fremstår ved første øyekast svært tradisjonelt, og tegner slik et nærmest banalt forhold mellom kjønnene. Like fullt er dette et perspektiv som kan åpne for økt forståelse av gjenstandenes symbolverdi, sett i forhold til sin kontekst, og for tolkninger av materiell kultur mer generelt (Nøttveit *in prep*).

Et blikk tilbake

Denne oversikten illustrerer at kjønn er et perspektiv som også kan bidra til forståelse av det arkeologiske slirematerialet fra middelalderen. Jeg skal nå se nærmere på den tidligere forskningen i et slikt lys.

Før andre verdenskrig utgjorde slirene fra middelalderen et nærmest uutforsket materiale. Den svenske arkeologen Ragnar Blomqvists artikkel ”Medeltida svärd, dolkar och slidor funna i Lund” merker seg imidlertid ut – også internasjonalt (Blomqvist 1938). To andre pionerarbeider er klassikere innen generell gjenstandsforskning av middelalderen, men beskriver også et mindre antall slirer; Sigurd Griegs *Middelalderske byfund* med materiale fra Bergen og Oslo, og *Medieval Catalogue* fra London (Grieg 1933:246-249; Ward Perkins 1940:188-196).

Fra 1950- til 1970-tallet ble middelalderarkeologi etablert som en akademisk disiplin under arkeologifaget, i kjølvannet av flere store byutgravinger, for eksempel Bryggegravningene i Bergen. Disiplinen kjennetegnes ved utvikling av metodiske tilnærminger og materialmengder for store til at de alltid lar seg gjennomarbeide – i alle fall i første fase (Herteig 1969:57; Andersson 1994). For slirenes del medførte dette at sliremateriale ble publisert sporadisk som del av større materialpublikasjoner. Som regel er fremstillingene kortfattede og deskriptive, enkelte ganger bare i form av avbildninger (se for eksempel Blomqvist & Mårtensson 1963:197-199; Lorenzen 1971:182; Bergmann & Billberg 1976:392 f; Armstrong 1977:52 f, 58 f; Clarke & Carter 1977:364-366; Baart *et al.*:1977:94-98; Fredriksson 1982:231-233; Watkin 1987:219 f, 223 f; Groenman-van Waateringe 1988b:147; Hurley 1997:736-742).

Dette endret seg med utgivelsen av *Knives and Scabbards* (1987) av Jane Cowgill, Margerethe de Neergaard og Nick Griffiths, med sistnevnte som illustratør. Boken er resultat av en rekke utgravinger i London fra 1970-tallet og utgjør en forbillig presentasjon av funnene, 300 kniver og noe over 100 knivslirer. Den innledes med selvstendige kapitler som tar for seg fremstillingsmåter, bruk og dekor. Denne utgivelsen blir oppgitt som en inspirasjonskilde for videre arbeid (Cameron 2000:1). Fra nå av blir slirematerialet gjenstand for grundigere undersøkelser, i form av artikler, selvstendige kapitler i materialgjennomganger, til og med avhandlinger.

Av disse konsentrerer Esther Camerons doktorgradsavhandling *Sheaths and Scabbards in England AD400-1100* (Cameron 2000) seg hovedsakelig om tiden før skandinavisk middelalder, men hun analyserer også middelaldersk sliremateriale i publikasjonen *Leather and Leatherworking in Anglo-Scandinavian and Medieval York* (Mould *et al.* 2003), samt *Sheaths and scabbards from medieval Dublin* (Cameron *in press*). Christiane Schnacks *Mittelalterliche Lederfunde aus Schleswig – Futterale, Riemen, Taschen und andere Objekte* behandler lærmaterialet fra området Schild i middelalderbyen Schleswig i Tyskland med en hovedvekt på slirer (1998:15-44). To nederlandske forskere har også undersøkt slirer fra middelalderen. Carol van Driel-Murray har analysert en enestående samling av sverdslirer fra Leiden (van Driel-Murray 1980, 1990), og Willy Groenman-van Waateringe har behandlet sliremateriale fra både Svendborg i Danmark og Hedeby i Tyskland (Groenman-van Waateringe 1984:37, 1988a:83-103). I sin lisensiatavhandling *Sheaths, Scabbards and Grip Coverings. The use of leather for portable personal objects in the 14th -16th century Turku* analyserer Janne Harjula et finsk materiale (Harjula 2005). Fra Finland foreligger også artikkelen ”Medeltida kniv- och svärdslidor från Kastelholm slott”, men den omhandler bare et lite materiale. Fokus ligger på

forskningspotensialet disse gjenstandene har (Kykyri 1996). Det norske bidraget er foreløpig beskjedent. Gerd Bolstad har gjennomført en grundig analyse i forhold til et lite materiale fra Oslo, og Oddlaug Marstein presenterte kort slirematerialet fra Trondheim, begge med klassifikasjoner av slirene (Marstein 1989:96-101; Bolstad 1991).

Selv om denne oversikten ikke pretenderer å gi noen samlende syntese eller grundigere presentasjon eller vurdering av de enkelte arbeider, fremstår slirer fra middelalderen som et forholdsvis smalt emne som har opptatt få forskere over tid. Presentasjonen gir likevel grunnlag for en interessant observasjon. Med unntak av finske Janne Harjula, er det utelukkende kvinnelige arkeologer som har fordypet seg i dette materialet etter publikasjonen *Knives and Scabbards*. Før andre verdenskrig er materialgruppen knapt behandlet, men da av mannlige forskere. I rekken av de materialpublikasjoner og rapporter hvor slirer kort presenteres som del av et samlet materiale, er det forfattere av begge kjønn. I arbeidene som innebærer en fordypning i slirematerialet er forskerne nesten utelukkende kvinner. Er dette en tilfeldighet?

Et "kvinnetema"?

Det er neppe noen sammenheng mellom slirer som kjønnsladete gjenstander og at det er kvinnelige arkeologer som har studert dette materialet. Historiske og etnografiske kilder som dem nevnt i første del av artikkelen har ikke tidligere blitt inkludert i denne forskningen. Studiet av sliremateriale har generelt hatt et strengt empirisk fokus, og verken kjønn eller andre sosiale aspekter har vært fremtredende perspektiver. Oversikten viser likevel at ni av de ti vesteuropeiske forskerne som har gått nærmere inn på slirematerialet de siste tiårene er kvinner. Når mitt eget arbeid (Nøttveit *in prep*) legges til listen, vil den mannlige andelen fordobles. Likevel bryter Harjula (2005) et kvinnedominert forskningsfelt. Har middelalderske slirer vært et forskningsfelt for kvinner, og i tilfelle hvorfor? Har disse arkeologene noen fellestrekk som kvalifiserer dem som "slireforskere"?

Med bakgrunn som teknisk konservator har Cameron detaljert kunnskap om lær som arkeologisk materiale (Cameron 1998a, 1998b; Cameron *et al.* 2006). Groenman-van Waateringe har bakgrunn også som biolog. Hun og Van Driel-Murray har begge mange titalls publikasjoner om lærmateriale fra flere perioder av forhistorien, og må betegnes som eksperter på arkeologisk lærmateriale (se bibliografi www.archleathgrp.org.uk). Schnack og de Neergaard har også publisert lærmateriale i forskjellige sammenhenger (Grew & de Neergaard 1988; Schnack 1992, 1998). Flere av dem har altså en faglig bakgrunn som spesialister på arkeologisk lærmateriale, og fremstår som spesielt kvalifiserte for å studere sliremateriale av lær. Verken Kykyri, Bolstad, Marstein eller Cowgill kan vise til lignende spesialisering, men de står også for de mindre omfattende arbeidene. Samlet fremstår disse forskerne som en variert gruppe.

Ettersom forskningen omkring slirer fra middelalderen ikke er mer omfattende, kan det godt tenkes at kjønnsrepresentasjonen er en ren tilfeldighet. Det er likevel fristende å spørre om bestemte materialgrupper og forskningsområder i arkeologifaget peker seg ut som typiske "kvinneemner" og typiske "mannsemner". En gruppe arkeologer stilte et lignende spørsmål i 1998; om kvinnelige arkeologer utfører en annen arkeologi enn menn (Dommasnes *et al.* 1998). Utgangspunkt ble tatt i arkeologer utdannet i Norge fra 1933-62, altså mellom 36 og 65 år tidligere, av disse var ti kvinner. Det viste seg at mannlige arkeologer hadde et videre repertoar i tema og perioder enn sine kvinnelige kollegaer. Nesten uten unntak var det også menn som

skrev samlende oversikter over Norges forhistorie. De kvinnelige arkeologene konsentrerte seg i stor grad om yngre deler av forhistorien, hovedsakelig jernalder. Disse arbeidene vektla presentasjon og analyse av et empirisk materiale (*ibid.*:119 f). Jeg er imidlertid usikker på hvor stor vekt en skal legge på disse resultatene, tatt i betraktning at langt flere mannlige arkeologer ble utdannet i samme tidsrom. Kan tendensen mot yngre perioder og empiriske analyser blant kvinnelige arkeologer også forklare den høye kvinneandelen blant arkeologer som har jobbet med middelaldersk sliremateriale? Å slutte fra et gitt tidsrom av norsk arkeologisk forskning til vesteuropeisk middelalderarkeologi generelt gir nok ikke et fullgodt svar.

En undersøkelse av hvilke materialgrupper kvinnelige og mannlige arkeologer velger å behandle er ikke gjennomført i forbindelse med denne artikkelen. Tekstilmateriale hevdes av flere å være et kvinneemne i arkeologifaget (Bender Jørgensen 1986:40). Våpen antas kanskje å være et "manns-tema", noe som imidlertid ikke er tilfelle (Bruhn 1950; Hoffmeyer 1954, 1968; Solberg 1984, 1985; Moberg 1992; Thålin Bergman & Arrhenius 2005). Likevel burde vi kunne forvente en ulik kjønnsmessig spredning ut fra den nevnte undersøkelsen (Dommasnes *et al.* 1998). En eventuell spredning kunne ha mange årsaker. Det kan skyldes samfunnsmessige forhold som har hindret kvinner i å delta like aktivt som menn på den arkeologiske arena, forhold av politisk og konvensjonell karakter som stadig er i endring. Valg av tema og materialgrupper kan kanskje også knyttes til mer eller mindre bevisste strategier for å etablere seg i forskningsfeltet, og forskerens kjønn kan være relevant i en slik sammenheng. Kjønnssrollene har endret seg, både i og utenfor forskningen, siden 1962 da til sammen ti kvinner var utdannet som arkeologer i Norge. Med et rigid fokus på forskerens kjønn er jeg redd en setter seg i fare for å ignorere den store individuelle variasjonen blant både kvinnelige og mannlige arkeologer, samtidig som en kanskje overser de mange likhetene og fellestrekkene mellom kjønnene. Likevel tror jeg det kan være forskjeller i hvordan kvinnelige og mannlige arkeologer utøver sitt fag og velger sine tema og forskningsområder også i dag. I noen grad er vi dette bevisst, andre ganger fremstår ulikhetene som usynlige for oss, for ikke å si "naturlige". Disse usynlige forskjellene, som Pierre Bourdieu kaller kjønnskampens "ubevisste perfekte uskyldighet", er like fullt virkningsfulle komponenter i opprettholdelse av kjønnsforskjellene i samfunnet, som del av de "objektive forventningene" til både kvinner og menn (Bourdieu 2000:65 ff). Heller enn å understreke ulikheter mellom kjønnene, tror jeg at disse små forskjellene – bevisste og ubevisste – samlet kanskje virker førende på sosialisering i et forskningsmiljø. Kan de usynlige forskjellene fanges inn gjennom en større analyse av hva arkeologer faktisk velger å jobbe med – uavhengig av uttalt kjønnsperspektiv? Kartlegging av et større antall forskeres valg av periode, gjenstandsmateriale og tema, bruk av teori og metode etc, analysert i sammenheng med blant annet utdanningssted, alder, sivil status og sosial bakgrunn, ville trolig avdekke tendenser av ulik art innen forskningen. I forhold til resultatene kunne vi på ny stilt spørsmålet om kvinnelige arkeologer utfører en annen arkeologi enn menn (Dommasnes *et al.* 1998). Kanskje ville en slik undersøkelse vise oss forskjeller vi ikke er oss bevisste i forhold til kjønn – "usynlige" forskjeller i valg og preferanser som viser en kjønnskamp på et "ikke merkbart" nivå av det arkeologiske fagfellesskapet. Blant annet kunne en slik undersøkelse belyst kvinneandelen i forskningen omkring middelalderens slirer. Kanskje ville undersøkelsen fortalt oss at den er en ren tilfeldighet?

Avrunding

I middelalderen var sliren, sammen med sverdet, dolken og kniven, kjønnsladete gjenstander i den samtiden de inngikk i. Dette aspektet har vært oversett i den arkeologiske forskningen omkring slirer fra denne perioden. Et slikt utgangspunkt kan være et viktig bidrag for å heve forståelsen av disse gjenstandene utover rene tekniske analyser og gjenstandsprentasjoner. Et annet moment ved den nyere slireforskningen er at den nesten utelukkende har vært utført av kvinnelige arkeologer. Hvorvidt dette skyldes tilfældigheter eller om kvinnelige arkeologer velger andre forskningstemaer enn sine mannlige kolleger, må likevel stå ubesvart, siden det samlet bare er snakk om et titalls forskere. Ettersom deler av kjønnsrollemønsteret også på dette feltet kan fremstå som usynlige for dem som inngår i det – både menn og kvinner – ville det vært interessant på et mer generelt grunnlag å få kartlagt om det peker seg ut forskningstema og undersøkelsesmateriale som er karakteristiske for kvinnelige og mannlige arkeologer i dag. Heller enn å ha kjønn som utgangspunkt, burde kjønn vurderes blant en rekke forskjellige faktorer som kan tenkes å påvirke det arkeologiske fagmiljøet. En slik undersøkelse ville gi oss økt bevissthet i utøvelsen av arkeologifaget på ulike områder i nåtid og fortid, også i forhold til kjønn.

Takk til Ingvild Øye og Janicke Larsen Zehetner for gjennomlesning og nyttig kritikk, og til Tore Nilsen for korrektur av transkriberingen av Hertzbergs manuskript.

Summary

Medieval sheaths and scabbards from archaeological contexts have received increased attention after the publication *Knives and Scabbards* in 1987. However, the present research can still be characterised as focused on technical details, and less open to interpretations of the social aspects of these artefacts. Based on written sources, this paper points out how sheaths and scabbards, together with knives, swords and daggers, were perceived as gendered objects in the Middle Ages. This perspective has yet to be included in the archaeological approach to the subject. Few archaeologists have studied this material in detail, and during the previous two decades, this group has consisted almost exclusively of female scholars. A question arises, disregarding the more explicitly formulated gender-orientated research questions: Do female and male archaeologists choose differently in regard to research material and topics? An analysis of how the research is divided might be a starting point to uncover “invisible” differences between the sexes in the research community. As long as we remain unaware of such differences, they can be a factor in preserving present day gender-roles.

Litteratur

- Armstrong, P. 1977. *Excavations in Sewer Lane, Hull 1974*. East Riding Archaeologist vol. 3, 1977. Hull Old Town Report Series No. 1. Hull.
- Andersson, H. 1994. Traumatic Artefacts. I: Ersgård, L. (red.) *Thirteen essays on Medieval Artefacts*. Paper of the Archaeological Institute. University of Lund 1993-1994. New Series. Vol. 10: 5-8. Lund.
- Baart, J., Krook, W., Lagerweij, A., Ockers, K., van Regteren Altena, H., Stam, T., Stoepker, H., Stouthart, G. & van der Zwan, M. 1977. *Opgravingen in Amsterdam : 20 jaar stadskernonderzoek*. Amsterdam.
- Bender Jørgensen, L. 1986. Textiler – en kvinneniche i arkæologien? I: *K.A.N. Kvinner i Arkeologi i Norge* 3: 40-48.

- Bergmann, K. & Billberg, I. 1976. Vapen. I: Mårtensson, A.W. (red.) *Uppgrävt förflutet för PKbanken i Lund*. Archaeologica Lundensia VIII: 387-396. Lund.
- Bjorvand, H. & Lindeman, F.O. 2000. *Våre arveord. Etymologisk ordbok*. Oslo.
- Blair, C. 1962. *European and American Arms c. 1100-1800*. London.
- Blomqvist, R. 1938. Medeltida svärd, dolkar och slidor funna i Lund. *Kulturen* 1937: 134-169. Lund.
- Blomqvist, R. & Mårtensson, A.W. 1963. *Thulegrävningen 1961*. Archaeologica Lundensia II. Lund.
- Bourdieu, P. 2000 (1998). *Den maskuline dominans (La domination masculine)*. Oslo (Paris).
- Bödtker, A.T. 1912. *The Middle-English versions of Partonope of Blois*. Early English Text Society, Extra series 109. London.
- Bolstad, G. 1991. Slirer. I: Schia, E. & Molaug, P.B. (red.) *De arkeologiske utgravninger i Gamlebyen, Oslo. Bd. 8. Dagliglivets gjenstander – del II*: 131-142. Bergen.
- Boucher, F. 1987. *A History of Costume in the West*. London.
- Breivik, T. 1988. *Den store knivboken*. Bergen.
- Bruhn, A. 1950. Glimt af dolkens historie. I: *Købstadsmuseet «Den gamle by»*. Årbok 1950: 15-46. Århus.
- Cameron, E. (red.) 1998a. *Leather and fur: Aspects of Early Medieval Trade and Technology*. London.
- Cameron, E. 1998b. "Pre-conquest Leather on English Book-bindings, Arms and Armour, AD400-1100". I: Cameron, E. (red.) *Leather and fur: Aspects of Early Medieval Trade and Technology*: 45-56. London.
- Cameron, E. 2000. *Sheaths and Scabbards in England AD400-1100*. British Archaeological Reports 301. Oxford.
- Cameron *in press*. Sheaths and Scabbards from Medieval Dublin. I: *Dublin Excavations Publications Project. Series B*. Dublin.
- Cameron, E., Spriggs, J. & Wills, B. 2006. The conservation of archaeological leather. I: Kitee, M. & Thomson, R. (red.) *Conservation of Leather*: 244-263. London.
- Clarke, H. & Carter, A. 1977. *Excavations in King's Lynn 1963-1970*. The Society for Medieval Archaeology Monograph Series: No. 7. London.
- Cowgill, J., de Neergaard, M. & Griffiths, N. 1987. *Knives and Scabbards*. Medieval Finds from London 1. London.
- Dolen, N. 2004. Å fare åt som ein mann – om ære og kjønn i Soga om Laksdølane, *Motskrift* 1: 15-25. Trondheim.
- Dommasnes, L.H., Kleppe, E.J., Mandt, G. & Næss, J.-R. 1998. Women Archaeologists in Retrospect. I: Diaz-Andreu, M. & Stig Sørensen, M.L. (red.) *Excavating Women. A history of women in European archaeology*: 105-124. London & New York.
- van Driel-Murray, C. 1980. Veertiende eeuwse swardscheden uit Leiden. *Bodemonderzoek uit Leiden* 1979: 35-44. Leiden.
- van Driel-Murray, C. 1990. Zwaardscheden en andere vondsten uit de 14de eeuw uit de Marktenroute te Leiden. *Bodemonderzoek uit Leiden* 1988/1989: 153-202. Leiden.
- Falk, H. & Torp, A. 1991 (1903-06). *Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog*. Oslo.
- Fentz, M. 1999. Dragter. I: Roesdahl, E. (red.) *Dagligliv i Danmarks Middelalder*: 150-171. København.
- Fidjestøl, B. (overs.) 1968. *Soga om Laksdølane*. Oslo.
- Fredriksson, M. 1982. Övriga läderföremål. I: Dahlbäck, G. (red.) *Helgeandsholmen. 1000 år i Stockholms ström*. Stockholmsmonografier 48: 231-240. Stockholm.
- Fritzner, J. 1973 (1867). *Ordbog over Det gamle norske Sprog*. I-III. Oslo-Bergen-Tromsø.
- G = *Den eldre Gulatingslova*. Utg. Eitun, B., Rindal, M., Ulset, T. 1993. Riksarkivet. Norrøne tekster nr. 6. Oslo.
- Grew, F. de Neergaard, M. 1988. *Shoes and pattens*. Medieval finds from excavations in London 2. London.
- Grieg, S. 1933. *Middelalderiske Byfund*. Oslo.
- Groenman-van Waateringe, W. 1984. *Die Lederfunde von Haithabu*. Berichte über die Ausgrabungen in Haithabu 21. Neimünster.
- Groenman-van Waateringe, W. 1988a. *Leather from medieval Svendborg*. The archaeology of Svendborg, Denmark. Vol. 5. Odense.

- Groenman-van Waateringe, W. 1988b. Das Leder von alt Lübeck. *Lübecker Schriften zur Archäologie und Kulturgeschichte* 13:141-154. Bonn.
- Harjula, J. 2005. *Sheaths, Scabbards and Grip Coverings. The Use of Leather for Portable Personal Objects in the 14th – 16th Century Turku*. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae X. Hämeenlinna.
- Haukenæs, T. S. 1891. *Hardanger. Natur, folkeliv og folketro. Syvende del: Ullensvang*. Bergen.
- Herteig, A. 1969. *Kongers havn og handels sete. Fra de arkeologiske undersøkelser på Bryggen i Bergen 1955-68*. Oslo.
- Hertzberg, N. 1824. Oldtidsminder, Gamle Sagn i Kingservigs Præstegjæld. Begyndt 1824. Med en del farvelagte tegninger. UBB ms. 188a.
- Hodne, Ø. 2002. *Kvinne og mann i norsk folkekultur*. Oslo.
- Hoffmeyer, A.B. 1954. *Middelalderens tveeggede sværd I–II*. Doktorgradsafhandling i arkeologi, København.
- Hoffmeyer, A.B. 1968. *Gammelt jern. E.A. Christensens våbensamling*. København.
- Hurley, M.F. 1997. Sheaths and Scabbards. I: Hurley, M.F., Scully, O.M.B. & McCutcheon, S.W.J. (red.) *Late Viking Age and Medieval Waterford. Excavations 1986-1992*: 736-742. Waterford.
- Jones, M. 2004 (2002). *The Secret Middle Ages*. Sparkford (Gloucestershire).
- KLNM = *Kulturbistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingtid til reformasjonstid*. 1956-1978. Oslo.
- Kykyri, M. 1996. Medeltida kniv- och svärdsleder från Kastelholms slott. I: *Åländsk odling*, årsbok 1996: 9-22. Åland.
- L = Magnus Lagabøters Landslov – Nyere Lands-Lov. I: Keyser, R. & Munch, A. A. 1848 (red.) *Norges Gamle Love indtil 1387, II*: 1-178. Christiania.
- Liestøl, A. Sverd I, i *KLNM XVII*: 511-518.
- Lorenzen, E. 1971. Læder. I: Andersen, H.H., Crabb, P.J. & Madsen, H.J. (red.) *Århus Sønder vold, en byarkeologisk undersøgelse*. Jysk arkeologisk Selskabs skrifter bd. IX: 169-182. København.
- Marstein, O. 1989. *Sko og andre gjenstander i lær – en typologisk analyse*. Meddelelser nr 23 fra prosjektet Fortiden i Trondheims bygrunn: Folkebibliotekstomten. Trondheim.
- Meulengracht Sørensen, P. 1980. *Norrønt nid. Forestillingen om den umandige mand i de islandske sagaer*. Odense.
- Moberg, E. 1992. *Vikingtidssverdene: hjemlig produserte eller importerte: med utgangspunkt i et lokalt sverdmateriale fra Sogn og Fjordane*. Upublisert hovedoppgave i arkeologi. Universitetet i Bergen.
- Mould, Q., Carlisle, I. & Cameron, E.A. 2003. *Leather and Leatherworking in Anglo-Scandinavian and Medieval York*. The Archaeology of York. The Small Finds, Volume 17, Fascicule 16: Craft, Industry and Everyday Life. York.
- Nyborg, B. (overs.) 2005. *Tre riddersagaer: Sagaen om Partalopi. Sagaen om Flores og Blankiflor. Sagaen om Bevers*. Oslo.
- Nøttveit, O.-M. 2000. *Middelalderens våpen fra Vestlandet*. Upublisert hovedoppgave i arkeologi. Universitetet i Bergen.
- Nøttveit O.-M. *in press*. The kidney dagger as a symbol of masculine identity – The ballock dagger in the Scandinavian context. *Norwegian Archaeological Review*. Oslo.
- Nøttveit, O.-M. *in prep*. *Sheaths and social identity – a comparative contextual analysis of an archaeological material of medieval sheaths*. PhD.-avhandling, Universitetet i Bergen.
- Olrik, J. 1925. Flores og Blansefflor; Persenober og Konstantianobis; Dværgekongen Lavrin. I: Jacobsen, J.P., Olrik, J. & Pauli, R. (red.) *Danske Folkebøger fra 16. og 17. Århundrede*. Bd. 6. København.
- Onions, C.T. 1966. *The Oxford Dictionary of English Etymology*. Oxford.
- Schnack, C. 1992. *Die mittelalterlichen Schube aus Schleswig. Ausgrabung Schild 1971-1975*. Ausgrabungen in Schleswig. Berichte und Studien 10. Neumünster.
- Schnack, C. 1998. *Mittelalterliche Lederfunde aus Schleswig – Futterale, Riemen, Taschen und andere Objekte. Ausgrabung Schild 1971-1975*. Ausgrabungen in Schleswig. Berichte und Studien 13. Neumünster.
- Solberg, B. 1984. *Norwegian Spearheads from the Merovingian and Viking Periods*. Doktorgradsavhandling i arkeologi, Bergen.

- Solberg, B. 1985. Social Status in the Merovingian and Viking Periods in Norway from Archaeological and Historical Sources. *Norwegian archaeological review* 18: 61-76. Oslo.
- Solli, B. 1999. Odin – the queer? Om det skeive i norrøn mytologi. I: Fuglestad, I., Gansum, T. & Opedal, A. (red.) *Et hus med mange rom. Vennebok til Bjørn Myhre på 60-årsdagen*. AmS-Rapport 11B: 393-427. Stavanger.
- Thålin Bergman, L. & Arrhenius, B., 2005. *Weapon investigations: Helgö and the Swedish hinterland*. Excavations at Helgö / Kungliga vitterhets historie och antikvitets akademien 15. Stockholm.
- Ward-Perkins, J.B. 1940. *Medieval Catalogue*. London Museum Catalogue No. 7. London.
- Watkin, J. 1987. The Leather. I: Armstrong, P. & Ayers, B. (red.) *Excavations in High Street and Blackfriargate*. East Riding Archaeologist vol. 8, 1987. Hull Old Town Report Series No. 5: 219-224. Hull.
- www.archleathgrp.org.uk: Archaeological Leather Group